Ortak Para Otoritesine Giden Yol: Ekonomik Entegrasyon Sürecinde Avrasya Ekonomik Birliği Ülkelerinin Bankacılık Sektörleri Üzerine Bir Değerlendirme

Path to the Common Monetary Authority: An Assessment on Banking Sector of the Eurasian Economic Union Countries during the Economic Integration Process

Asst. Prof. Dr. Fatma Gündoğdu Odabaşıoğlu (Atatürk University, Turkey)

Abstract

Monetary union is one of the advanced stages of international economic integration and involves shared monetary and exchange rate policies that are executed collectively across union members. This common policy warrants price stability and requires a common supranational monetary authority. Existence of an established banking sector is crucial for effective execution of policy decisions taken by said monetary authorities. Eurasian Economic Union (EAEU) is officially established on January 1st of 2015 and is an example for a regional economic integration. Aim of the Union, which is comprised of Russia, Kazakhstan, Belarus and Republic of Armenia; is to increase collaboration among economies, to improve the living standards of the participating nations and to promote stable development.

This study is based on assessment banking industries of member countries, working towards common monetary authority during the transition to EAEU economic integration between years 1995 and 2014. Data acquired from World Bank and member countries' central banks is used to determine the capabilities and limitations of partaking economies based on generally accepted financial strength indicators.

In conclusion; Russian Federation and the Republic of Kazakhstan are observed to be the principal EAEU members due to their advanced and strong banking industries. Increasing fragilities over the years, amplified also by developments in global markets, are evident in member countries; especially in Belarus and Armenia. Significance of achieving price stability in founding country Russian Federation is emphasized for successfully establishing a common monetary authority.

1 Giriş

Uluslararası ekonomik entegrasyon farklı ülkeler arasında mal ve hizmet akımlarını serbestleştirmek ve ticaretteki tarifeleri ve diğer kısıtlamaları ortadan kaldırmaya yönelik önlemler alınması süreci olarak tanımlanabilmektedir. Bölgesel bir ekonomik entegrasyon örneği olan Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), fikir olarak ilk kez Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev tarafından 1994 yılında Moskova Üniversitesi'nde dile getirilmiştir. 29 Mayıs 2014'te Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Alan üye ülkeleri Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Belarus Cumhuriyetlerinin liderleri tarafından imzalanan bir antlaşma ile temelleri atılmış, 10 Ekim 2014'de Ermenistan Cumhuriyetinin katıldığı ve 23 Aralık 2014'te Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nca Kırgız katılım anlaşmasının imzalanmış olduğu Birlik, resmen 1 Ocak 2015'te kurulmuştur. Birlik, üye ülke ekonomileri arasındaki rekabet gücünü ve işbirliğini artırmak ve üye ulusların yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla istikrarlı kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Uluslararası ekonomik entegrasyon sürecinin ileri aşamalarından biri, parasal birlik olup, para ve döviz kuru politikasının birlik düzeyinde birleştirilmesini ve ortak yürütülmesini kapsamaktadır. Bu ortak politika, fiyat istikrarı için önemli bir güvence olmakta ve uluslarüstü ortak para otoritesini gerektirmektedir. Ortak para birimi, uzun zamandır Avrasya bölgesel entegrasyonun merkezinde yer alan tartışmadır. Nisan 2003'de ilk defa Kazakistan Başkanı Nursultan Nazarbayev, Tek Ekonomik Alanda "Altın" adını taşıyan yeni bir bölgesel para birimi teklifini yapmıştır. Nazarbayev için, Altın, bölgeler arası ticaret ve ekonomik işbirliğini teşvik edecek bir araç olarak görülmekteydi. Rus "Rossiiskaya Gazeta" gazetesinde yayımlanan "Krizin anahtarları" başlıklı makalede, Nazarbayev açıkça, var olan dünya para biriminin yasal olup olmadığını sorgulamış, Yeni Dünya para biriminin evrensel hukuk kurallarına dayanarak, çoğu ülke parlamentoları tarafından onaylanması gerektiğini belirtmiştir (Назарбаев, 2009). Böylece, AEB'nin sürdürülebilirliğine bağlı olarak, ortak para birimine geçiş ve ortak para alanında fiyat istikrarını sağlamakla görevli bir ortak para otoritesinin kurulması, ekonomik entegrasyonun nihai aşamasına ulaşmak yolunda, Birlik üyesi ülkelerce atılması öngörülen adımlar arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın amacı 1995-2014 dönemi itibariyle, AEB ekonomik entegrasyonuna geçiş süreci ve ortak para otoritesi hedefi doğrultusunda üye ülkelerin bankacılık sektörlerinin değerlendirilmesidir. Çalışmada, öncelikle ülke yetkililerinin ortak para birimine geçilmesine yönelik bakış açılarına yer verilmekte, belirli finansal derinlik ve sağlamlık ölçütleriyle, ekonomilerin entegrasyon süreci açısından imkan ve sınırları

belirlenmektedir. Verilerde standart sağlamak amacıyla, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kaynaklarından faydalanılmaktadır. Finansal sağlamlık göstergelerine ilişkin verilere tüm ülkeler için ulaşılamamış olması çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır.

2 AEB ve Ortak Para Otoritesine Giden Yol

20 Mart 2015'de Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılan zirvede üye ülke liderlerince ortak para birimi için imkânların belirlenmesinin, ortak plan ile çalışarak, dışardan gelen ekonomik ve mali tehditlere daha kolay tepki gösterebileceğinin önemi vurgulanmış, bunu takip eden süreçte, Rusya devlet başkanı Putin, hükümet ve merkez bankasına talimat vererek 1 Eylül 2015 tarihine kadar; "gelecekte para birliğini tesis etmenin fizibilitesi" çalışması ile AEB içindeki parasal ve finansal entegrasyonun gelecekteki ana hatlarının belirlenmesini istemiştir (Дружинин, 2015). Bununla beraber; Dolar ve Euro'nun bölgesel ticaret ve ekonomik etkileşimlerine meydan okuyabilecek yeni bir bölgesel para birimi konusunun, Rusya ve Batı arasında sürmekte olan anlaşmazlıklar kapsamında, giderek Jeopolitik nitelik de taşımaya başladığı, bu konunun karşılıklı ticarette kötüleşen Rusya'da ekonomik krizi ve rublenin devalüasyonu sonucunda gündeme gelmiş olduğu dikkat çekmektedir. Yeni bir ortak para birimine geçme konusunda Rusya'nın Birlik partnerlerinin kısmen de olsa isteklerinin azaldığı gözlenmektedir. Öncelikle, Birlik yetkililerinin çoğunluğu, üye ülke finansal piyasalarının 2020 den önce uyum sağlayamayacağını dolayısıyla ortak para tanımlanmasının bu tarihten sonrasına kalacağını düşünmektedirler (Kim, 2015). Daha da ötesi, Belarus ve Kazakistan başkanları, ortak paraya geçiş konusundaki görüşlerini açıkça değiştirmişlerdir.

Belarus başkanı Alyaksandr Lukashenko ve Nursultan Nazarbayev'in tahminleri, ortak para girişiminin her ikisinin de karşı oldukları politik entegrasyonun parçası olduğu yönündedir. Lukashenko, 2000'li yılların başlarında ülkesi ile Rusya'nın Ruble bölgesi arasındaki entegrasyonu çok istemekte iken son dönemde, başkanlığı esnasında ortak para birimine geçilmeyeceğini belirtmektedir (Букчин, 2015).

Kazakistan'daki genel görüş, ortak para birimi fikrine ciddi anlamda karşıdır. Bu bakış açısı, en iyi, Kazakistan'da iş dünyasıyla ilgili muhafazakar görüşleriyle tanınan ve kısa zaman önce Avrasya entegrasyonunun kaçınılmazlığı hakkında konuşan Ulusal Girişimciler Odası Başkan Yardımcısı Rahim Oshakbaeva'in sözleri ile özetlenebilir: Oshakbaeva bu konuda düşüncelerini: "Yakın gelecekte umarım asla ortak para birimine geçmeyiz. Kazakistan bağımsız bir ülke ve biz kendi ulusal para birimimize sahip olacağız - Tenge" şeklindeki cümle ile özetlemiştir. (Севостьянова, 2014). 2012 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS) ekonomik forumunun, ortak para birimi konulu özel oturumunda konuşma yapan Kazakistan'ın Avrasya Ekonomik Komisyon temsilcisi Timur Suleimenov'a göre ise; ekonomik bakış açısıyla Birlik içi ticaret ortak para birimine geçilmeden önce gerekli olan eşiğin altındadır. Suleimenov, Avrupa Birliği'nde, mal ve hizmet ticareti ve karşılıklı yatırım oranı, Euro'ya geçildiğinde % 60 civarında iken, AEB'de mevcut oranın %11 seviyesinde bulunduğunu, % 60 seviyesine ulaşmanın neredeyse imkânsız olacağını ve Birlik üyesi ekonomiler arasında çok büyük farklar bulunduğunu ve bu nedenle asla AB'ye benzeyemeyeceklerini vurgulamıştır.

Özetle, Birliğin devamlılığını sağlama yollarını arama anlamında ve bir parasal entegrasyon konusunda, üye ülke yetkilileri arasında başlamış olan tartışmaların daha da büyüyebileceği ve çok uzun zamana yayılacağı düşünülmektedir.

3 AEB Ülkelerinin Bankacılık Sektörleri Üzerine Bir Değerlendirme

Bir ekonomide, bankacılık sektörünün en önemli işlevlerinden biri, fon arz edenlerle talep edenler arasında aracılık yapmaktır. Fonların getirisi yüksek alanlara yönlendirilmesi, kaynak dağılımda etkinlik sağlamaktadır. Finansal gelişmeye bağlı olarak finansal sistemin aracılık yapma fonksiyonu da gelişmekte, bankalar dışında yeni finansal aracılar ortaya çıkmakta ve finansal araç çeşitliliği artmaktadır. Bankalar ve diğer finansal aracılar kanalıyla sermaye dağılımında etkinlik sağlandığı ölçüde ekonomik büyüme de artmaktadır (Öztürk, Barışık ve Darıcı, 2010). Ekonomilerde tasarrufları yatırıma dönüştüren kanalların yaygınlaşması finansal derinlik kavramı ile ifade edilebilmekte ve farklı yöntemlerle ölçülebilmektedir. En sık kullanılan finansal derinleşme göstergelerinden biri, geniş tanımlı para arzı (M2) nın gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) ya oranıdır (Mathieu, 1998). Bu oran, ekonominin parasallaşma derecesini ve hane halklarının bankacılık sistemini kullanma düzeyini de yansıtmaktadır. AEB üyesi ülkelerde 1995-2014 dönemi itibariyle M2/GSYİH oranları Tablo 1'de verilmektedir. Buna göre; incelenen ülkeler genelinde M2/GSYİH oranları yıllar içerisinde artış göstermekle beraber, bu artışların Birlik üyesi ülkelerin finansal alanlarında önemli finansal gelişmeleri yansıtmadığı ve finansal derinliğin düşük seviyelerde kaldığı gözlenebilmektedir. Yıllar itibariyle, M2/GSYİH oranlarının en yüksek olduğu ülke Rusya'da bile 2013 yılında % 55,8 seviyesine ulaşılabilmiş ve bu oran % 100'leri aşan seviyelere yıllar öncesinde ulaşmış olan önemli entegrasyon örneği Avrupa Birliği ülkelerinin seviyesinden çok düşük kalmaktadır. Rusya'yı sırasıyla Kazakistan, Ermenistan, Belarus ve Kırgızistan ülkeleri izlemektedir.

	Belarus	Ermenistan	Kazakistan	Kırgızistan	Rusya
1995	14,77	7,71	11,38	17,20	19,31
1996	14,25	8,22	9,85	13,63	17,80
1997	15,75	8,73	10,35	13,73	19,65
1998	30,94	10,05	8,57	14,49	24,10
1999	16,70	11,08	13,58	13,58	20,59
2000	17,67	14,70	15,27	11,32	21,54
2001	14,92	13,45	17,72	11,14	23,90
2002	14,61	15,55	21,07	14,63	26,42
2003	16,12	14,39	21,07	17,53	29,94
2004	17,68	14,99	28,11	20,58	31,06
2005	19,32	16,30	27,21	21,17	33,38
2006	22,08	18,29	36,01	28,44	37,62
2007	25,22	21,95	36,03	30,39	42,82
2008	23,85	19,84	39,04	17,20	39,43
2009	27,73	25,94	44,02	13,63	49,21
2010	30,56	26,34	38,88	13,73	51,38
2011	37,42	29,83	35,37	14,49	51,38
2012	30,41	33,65	34,67	13,58	51,80
2013	30,36	36,17	32,88	11,32	55,83

Tablo 1. *AEB Üyesi Ülkelerde M2/GSYİH Oranları (Yüzde)* ***Kaynak:*** *IMF*

Bir diğer derinlik göstergesi, borsa kapitalizasyon oranı olup, menkul kıymetler borsası reel işlem hacminin GSYİH'ye oranı ile ifade edilmektedir (Bayraktar, 2014). Bu oranın yüksekliği, firmaların doğrudan finansman sağlayabildikleri menkul kıymetler borsasının gelişmişlik seviyesine yönelik bilgi vermektedir. AEB ülkelerinde borsa kapitalizasyon oranlarına Tablo 2'de verilmektedir. Tablodan, üye ülkelerden Rusya ve Kazakistan'da 1997-2012 dönemi itibariyle kapitalizasyon oranlarında dikkat çeken ölçüde artışlar gerçekleştiği gözlenebilmektedir.

	Ermenistan	Kazakistan	Kırgızistan	Rusya
1997		6,05		31,66
1998		8,27		7,6
1999		13,43	0,32	36,86
2000		7,34	0,28	14,99
2001	0,1	5,44	0,25	24,85
2002	0,43	5,44	0,46	35,99
2003	0,97	7,86	1,6	53,63
2004	0,51	9,13	1,54	45,34
2005	0,87	18,42	1,71	71,8
2006	0,94	53,93	3,27	106,79
2007	1,14	39,46	3,18	115,64
2008	1,51	23,29	1,82	23,91
2009	1,62	50	1,53	70,46
2010	1,56	41,03	1,65	65,87
2011	1,38	23,03	2,66	41,81
2012	1,33	11,54	2,5	43,35

Tablo 2. *AEB Üyesi Ülkelerde Borsa Kapitalizasyon Oranları (Yüzde)* ***Kaynak:*** *IMF*

Rusya için 1998 yılında bir önceki yıla göre gerçekleşen ciddi düşme, büyük ölçüde 1997 yılında patlak veren Doğu Asya Mali Krizi'nin Rusya'yı da etkilemiş olmasından kaynaklanmıştır. Petrolün kamu ve ihracat gelirlerinin büyük kısmını oluşturduğu Rusya'da, petrol fiyatlarındaki düşme, aşırı değerlenmiş Ruble, bankacılık sektöründeki zayıf düzenleme ve denetim faktörleri, özellikle de kısa vadeli ve büyük bir oranı yabancı yatırımcıların elinde bulunan iç borçlanma araçları, krizin etkilerinin daha güçlü hissedilmesine zemin hazırlayarak, ekonominin kırılganlığını artırmış ve Rusya 17 Ağustos 1998'de moratoryum ilan etmiştir (Değertekin, 2008).

Tabloda 2006 ortalarından itibaren uluslararası piyasalarda risk azalmasının Rusya'yı da olumlu yönde etkilediği ve borsa kapitalizasyon oranının 2007 yılında en yüksek seviyeye ulaştığı görülebilmektedir. Bu yükselişin ardından 2008'de dibe vuruş, Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı 2008 küresel kriz ve varlık fiyatları balonu patlamasının Rus ekonomisini de etkilemesi ile gerçekleşmiştir. Rusya'da kriz, tıpkı diğer dünya ülkeleri gibi, sadece borsa ve bankacılık alanlarında yaşanmamış, ek olarak petrol fiyatlarının düşmesi, krizin etkisini katlamıştır. Putin, devlet başkanlığı görevine başladığı dönemde, gerek işadamları gerekse yetkililerle yaptığı toplantılarda, sürekli olarak, Rusya'nın petrol ve doğal gaza bağımlı olarak yaşamaktan kurtulmasının,

üretim yelpazesinin çeşitlendirilmesinin ve özellikle yüksek teknolojili üretim sektörlerine yönelinmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (Gaddy ve Ickes, 2010).

Petrol fiyatlarındaki düşüşle, zenginliği daha çok petrol ve doğal gaz rezervlerine dayanan Orta Asya'nın en büyük ve umut vadeden Kazakistan borsası da krizden olumsuz etkilenmiştir. Bu etkilenmede, ekonomik ilişkilerinin güçlülüğü nedeniyle, Rusya'daki gelişmelerin yansıması da rol oynamıştır. Rusya ile ilişkileri güçlü ve ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir yapıya sahip olan Kırgızistan menkul kıymetler borsasının da küresel krizden etkilendiği ve borsa kapitalizasyon oranının bir önceki yıla göre düştüğü yine tablodan izlenebilmektedir.

Ermenistan ve Kırgızistan menkul kıymetler borsalarının incelenen dönem içerisinde henüz gelişemediği gözlenebilmektedir. Belarus için ise veri bulunamamıştır.

Finansal istikrarın tanımına ilişkin bir görüş birliği bulunmamakla beraber, genel olarak kabul edilen bir tanım, finansal kuruluşlar, piyasalar, ödemeleri kapsayan finansal sistemin düzgün şekilde işlemesi şeklinde yapılmaktadır (Čihák, 2006). Finansal istikrar, finansal sağlamlık göstergeleri ve makro göstergeler yardımıyla değerlendirilebilmektedir. Finansal sistemin güçlü ve zayıf yanlarını belirlemek amacıyla, üye ülkelerce yapılan anket sonrasında, IMF İcra Direktörleri Kurulu'nca bir Finansal Sağlamlık Göstergeleri listesi onaylanmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. IMF, 2011). 2008 sonrası dönemi kapsayan bu göstergeler itibariyle, AEB üye ülkelerinden yalnızca başat rolünü üstlenen Rusya ve son dönem gelişmelerini yansıtmasa da sadece 2008 yılında Ermenistan bankacılık sektörleri için elde edilebilen belirli finansal sağlamlık rasyolarına sırasıyla Tablo 3 ve Tablo 4'de yer verilmektedir. Buna göre Rusya bankacılık sektöründe;

Sermaye yeterlilik rasyoları açısından, Rus bankacılık sektöründe ana sermaye/risk ağırlıklı varlıklar ve Tier 1 sermaye/risk ağırlıklı varlıklar oranlarının yıllar içinde azalmakla birlikte genel olarak yeterli seviyelerde olduğu gözlenmektedir. Basel II ve ek düzenlemeler seti niteliği taşıyan Basel III düzenlemeleri, bankaların, bilançolarında yer alan varlıkları nedeniyle taşıdıkları finansal riskleri (kredi riski ile faiz, kur ve likidite risklerini içeren piyasa riski) ve operasyonel riski kompanse etmeye yetecek kadar bir sermayeye sahip olmalarını gerektirmektedir. Dünyadaki tüm bankalar tarafından aynı yöntemle hesaplanması istenen ana sermaye/risk ağırlıklı varlıklar oranının minimum % 8 ve Tier 1 sermaye/risk ağırlıklı varlıklar oranının minimum % 4 olması tavsiye edilmektedir (Cangürel ve diğerleri, 2010).

Likidite durumu, banka performansının önemli içsel belirleyicilerinden biridir ve likidite riski finansal başarısızlık ölçüsü olarak değerlendirilebilmektedir (Çelik ve Akarım, 2012). Rus bankacılık sektöründe likidite rasyoları açısından, likit varlıklar/toplam varlıklar oranı, genel olarak yıllar içinde azalmakla beraber, likit varlıklar/kısa vadeli yükümlülükler oranı, beklenmedik durumlarda ani mevduat çekilişlerini karşılayabilmek açısından yüksek seviyelerde olup, bankacılık sektöründe likidite yönetiminin başarılı olduğu izlenimini doğurmaktadır.

Kur riski rasyoları açısından, Rusya bankacılık sektöründe, yabancı para net açık pozisyon/sermaye yabancı para cinsinden krediler/toplam krediler, yabancı para cinsinden yükümlülükler/toplam yükümlülükler oranlarının yıllar itibariyle çok riskli seviyelere ulaşmadığı gözlenmektedir.

Bununla beraber, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının 2014 yılı itibariyle, Rus ekonomisine yönelik değerlendirmeleri özetle şöyledir: Fitch, Ukrayna'daki krizin, düşen kur ve artan sermaye kaçışları nedeniyle, zayıflayan Rus ekonomisinin üzerindeki riskleri artırdığını, ancak, Rusya'nın kredi profili sağlamlığının ülkenin BBB notunu etkilemeyeceğini vurgulamıştır. Öte yandan Moody's, Ukrayna ve Rusya belirsizliğinin Rusya'nın kredi notu üzerindeki etkisinin olumsuz olduğuna işaret ederek, Rus bankalarının kısa vadeli bir krizi kaldırabilecek güçte olduklarına, krizin uzaması halinde ise, zayıflayacaklarına dikkat çekmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2014). Standard and Poor's da yayınladığı raporda yükselen piyasa ekonomilerinin bankacılık sektörleri arasında en kırılganının Rus bankacılık sektörü olduğuna ve Ukrayna krizi nedeniyle, Batı yaptırımlarının bankacılık sektörü varlıklarının yüzde 50' den fazlasını doğrudan etkilediğine işaret etmiştir (Demianchuk, 2014). 2015'e gelindiğinde ise; 3 Temmuz'da Fitch, Rusya'nın yerel ve yabancı para cinsinden temerrüt derecelendirme puanlarını uzun vadeli "BBB-" ve kısa vadeli "F3" (yatırım yapılabilir) olarak teyit etmiştir (Reuters, 2015). Diğer taraftan, Putin, Batı'ya yaptırım resti çekerek dış politika stratejilerinin değişmeyeceğine yönelik mesajlarını sürdürmektedir (Isachenkov, 2015).

Başlıklar	Göstergeler	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sermaye Yeterliliği	Ana sermaye/risk ağırlıklı varlıklar	16,8	20,9	18,1	14,7	13,7	13,5	12,5
	Tier 1 sermaye*/risk ağırlıklı varlıklar	11,6	14,7	13,2	11,1	10,6	10,9	9,0
Likidite Riski	Likit varlıklar/toplam varlıklar	27,1	30,4	29,0	25,5	24,7	21,7	23,4
	Likit varlıklar/kısa vadeli yükümlülükler	92,1	102,4	94,3	81,6	82,9	78,7	80,4
Kur Riski	Yabancı para net açık pozisyon/sermaye	0,8	0,9	0,6	0,6	2,5	1,7	0,5
	Yabancı para cinsinden krediler/ toplam krediler	30,2	29,9	27,0	25,4	21,3	22,7	29,4
	Yabancı para cinsinden yükümlülükler/toplam yükümlülükler	33,3	31,5	28,2	26,1	25,2	25,4	34,7

Tablo 3. *Rusya Finansal Sağlamlık Göstergeleri (Yüzde)* ***Kaynak:*** *IMF*

** Tier 1 (Ana Sermaye): Ödenmiş sermaye, dağıtılmamış kar ve yedek akçelerden oluşmaktadır (Bank for International Settlements, 2015).*

Tablo 4'de sermaye yeterlilik rasyoları açısından, 2008 yılında Ermenistan bankacılık sektöründe ana sermaye/risk ağırlıklı varlıklar ve Tier 1 sermaye/risk ağırlıklı varlıklar oranının yüksek seviyelerde olduğu gözlenmektedir.

Ermenistan bankacılık sektöründe likidite rasyoları açısından, 2008 yılı itibariyle, likit varlıklar/toplam varlıklar oranı ve likit varlıklar/ kısa vadeli yükümlülükler oranlarının ani mevduat çekilişlerini karşılayabilmek açısından yeterli seviyede oldukları görülmektedir.

Başlıklar	Göstergeler	2008
Sermaye Yeterliliği	Ana sermaye/risk ağırlıklı varlıklar	27,5
	Tier 1 sermaye/risk ağırlıklı varlıklar	26,9
Likidite	Likit varlıklar/toplam varlıklar	21,8
	Likit varlıklar/kısa vadeli yükümlülükler	60,3
Kur Riski	Yabancı para net açık pozisyon/sermaye	-8,8
	Yabancı para cinsinden krediler/toplam krediler	37,3
	Yabancı para cinsinden yükümlülükler/toplam yükümlülükler	55,1

Tablo 4. *Ermenistan Finansal Sağlamlık Göstergeleri (Yüzde)* ***Kaynak: IMF***

Kur riski rasyoları açısından, Ermenistan bankacılık sektöründe, yabancı para net açık pozisyon/sermaye oranının negatif değer alması, bankaların yabancı para cinsinden varlıklarının, yabancı para cinsinden yükümlülüklerini karşılayamadığı anlamına gelmektedir. Yabancı para cinsinden krediler/toplam krediler, yabancı para cinsinden yükümlülükler/toplam yükümlülükler oranlarının 2008 itibariyle riskli seviyede olduğu gözlenmektedir.

Birlik üyesi ülkelerin bankacılık sektörlerinde aktif kalitesi itibariyle finansal sağlamlık göstergelerinden biri olan takipteki alacaklar/toplam brüt krediler oranlarına Tablo 5'de yer verilmektedir. Oranların, Rusya ve Ermenistan için düzenlenmiş olan genel finansal sağlamlık göstergeleri tablolarında yer almamalarının nedeni, sadece bu orana ilişkin olarak AEB üye ülkelerinin tümü için 2000-2013 yıllarını kapsayacak verilere ulaşılabilmesidir. Kredi riskini yansıtan oranın en yüksek seyrettiği ülkelerin sırasıyla Kazakistan ve Kırgızistan olduğu görülmektedir. Belarus ve Ermenistan için yıllar içinde belirgin düşmeler gerçekleştiği, Rusya için ise, yıllara göre çok dengeli bir seyir takip etmediği dikkat çekmektedir. Kredi riski bankaların verdiği kredilerin geri dönmeme riski olarak tanımlanmaktadır. Etkin bir kredi riski yönetiminin olmaması sorunlu kredilerin artmasına neden olmakta ve bankaların bilançolarını, aktif kalitelerini, karlılıklarını ve sermaye yeterliliği rasyolarını

olumsuz yönde etkilemektedir. Bankalar tarafından kredi riski yönetimine gereken önemin verilmemesi bankacılık krizlerine neden olan önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir (Şahbaz ve İnkaya 2014).

	Belarus	Armenia	Kazakistan	Kırgızistan	Rusya Federasyonu
2000	10,8	17,5			7,7
2001	14,9	24,4			6,2
2002	9	9,9			5,6
2003	3,7	5,4			5
2004	2,8	2,1			3,8
2005	3,1	2			2,6
2006	2,8	2,4			2,4
2007	1,9	2,4		3,6	2,5
2008	1,7	4,3	7,1	5,3	3,8
2009	4,2	4,9	18,9	8,2	9,5
2010	3,5	3	20,9	15,8	8,2
2011	4,2	3,4	20,7	10,2	6,6
2012	5,5	3,7	19,4	7,2	6
2013	4,6	5,6	19,5	5,5	6

Tablo 5. *AEB Üyesi Ülkelerde Aktif Kalitesi (Yüzde)* ***Kaynak:*** *World Bank*

4 Sonuç

1995-2014 dönemi itibariyle, AEB ekonomik entegrasyonuna geçiş süreci ve ortak para otoritesi hedefi doğrultusunda üye ülkelerin bankacılık sektörlerinin değerlendirildiği bu çalışmada ulaşılan sonuçlar özetle şöyledir:

İncelenen ülkeler genelinde M2/GSYİH oranları yıllar içerisinde artış göstermekle beraber, bu artışların ülkelerin finansal alanlarında önemli finansal gelişmeleri yansıtmadığı ve finansal derinliğin düşük seviyelerde kaldığı gözlenebilmektedir. Rusya'yı sırasıyla Kazakistan, Ermenistan, Belarus ve Kırgızistan ülkeleri izlemektedir.

AEB ülkelerinde menkul kıymetler borsasının gelişmişlik seviyeleri açısından, üye ülkelerden Rusya ve Kazakistan'da 1995-2013 itibariyle dikkat çeken ölçüde artışlar gerçekleştiği, Ermenistan ve Kırgizistan menkul kıymetler borsalarının henüz gelişemediği gözlenebilmektedir. Belarus için ise veri bulunamamıştır.

Sermaye yeterlilik rasyoları açısından, Rus ve Ermenistan bankacılık sektörlerinde ana sermaye/risk ağırlıklı varlıklar oranının genel olarak yeterli seviyelerde olduğu, Tier 1 sermaye/risk ağırlıklı varlıklar oranının ise, yüksek seviyelerde olduğu gözlenmektedir.

Rus bankacılık sektöründe likidite rasyoları açısından, likit varlıklar/toplam varlıklar oranı, genel olarak yıllar içinde azalmakla beraber, likit varlıklar/kısa vadeli yükümlülükler oranı, beklenmedik durumlarda ani mevduat çekilişlerini karşılayabilmek açısından yüksek seviyelerde olup, bankacılık sektöründe likidite yönetiminin başarılı olduğu izlenimini doğurmaktadır. Ermenistan bankacılık sektöründe ise, likidite rasyoları açısından, 2008 yılı itibariyle, likit varlıklar/toplam varlıklar oranı ve likit varlıklar/kısa vadeli yükümlülükler oranlarının ani mevduat çekilişlerini karşılayabilmek açısından yeterli seviyede olduğu görülmektedir.

Kur riski rasyoları açısından, Rusya bankacılık sektöründe, yabancı para net açık pozisyon/sermaye, yabancı para cinsinden krediler/toplam krediler, yabancı para cinsinden yükümlülükler/toplam yükümlülükler oranlarının yıllar itibariyle çok riskli seviyelere ulaşmadığı gözlenmektedir. Ermenistan bankacılık sektöründe ise, yabancı para net açık pozisyon/sermaye oranının negatif değer alması, bankaların yabancı para cinsinden varlıklarının, yabancı para cinsinden yükümlülüklerini karşılayamadığı anlamına gelmektedir. Yabancı para cinsinden krediler/toplam krediler ve yabancı para cinsinden yükümlülükler/toplam yükümlülükler oranlarının 2008 itibariyle riskli seviyede olduğu gözlenmektedir

Birlik üyesi ülkelerin bankacılık sektörlerinde aktif kalitesi itibariyle, kredi riskini yansıtan takipteki alacaklar/toplam brüt krediler oranının en yüksek seyrettiği ülkelerin sırasıyla Kazakistan ve Kırgızistan olduğu görülmektedir. Belarus ve Ermenistan için yıllar içinde belirgin düşmeler gerçekleştiği, Rusya için ise, yıllara göre çok dengeli bir seyir takip etmediği dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, çoğu verilerine dahi ulaşmanın mümkün olmadığı Birlik üyesi ülkelerin finansal sistem ve bankacılık sektörleri geniş ölçüde birbirlerine benzememesi, entegrasyonun sürdürülebilirliğine bağlı olarak, ortak para otoritesinin kurulabilmesi ve ortak para birimine geçilebilmesinin, kaçınılmaz olarak çok aşamalı bir süreç olacağı düşüncesini ortaya koymaktadır. Entegrasyonun devamı ve diğer üye ülkelere destekte başrolü Rusya oynamaktadır.

Kaynakça

- Bank for International Settlements, 2015. Monetary & financial stability, Basel Committee on Banking Supervision, http://www.bis.org/publ/bcbs204.htm
- Bayraktar, N., 2014. "Measuring relative development level of stock markets: Capacity and effort of countries", *Borsa İstanbul Review*, **14**, p. 76.
- Cangürel, O. ve diğerleri, 2010. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sorularla Basel III, ss. 1-2.
- Čihák, M., 2006. "How Do Central Banks Write on Financial Stability?", *IMF Working Paper,* **06/163**, p. 7.
- Çelik, S., Akarım, Y. D., 2012. "Likidite Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile İMKB Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **13**, s. 2.
- Değertekin, E. A., 2008. "Rusya Sermaye Piyasası", *Sermaye piyasasında Gündem*, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, İstanbul, ss. 7-8.
- Demianchuk, A., 2014. **"**Sanctions Affect Half Of Russia's Banking Sector, Report Says", The Moscow Times, http://www.themoscowtimes.com/article.php?id=511423
- Gaddy C. G. and Ickes B. W., 2010. "Russia after the Global Financial Crisis", *Eurasian Geography and Economics*, **51**, p. 307.
- IMF, 2011. Data, Financial Soundness Indicators (FSIs) and the IMF, http://www.imf.org/external/np/sta/fsi/eng/fsi.htm
- IMF, 2015. Data, elibrary-Data, http://elibrary-data.imf.org/QueryBuilder.aspx?s=323&key=1445284
- Isachenkov, V., 2015. "Russia Mulls New Selective Sanctions Against Western Nations", http://abcnews.go.com/International/wireStory/putin-western-sanctions-fail-split-russian-society-32210169
- Kim, A., 2015. The Jamestown Foundation, programs, Eurasia Daily Monitor, **12**, http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=43712&cHash=965d3d424fe9325ed36b197d121ccf66#.VYXv4bvvrIU
- Mathieu, N., 1998. **Financial Sector Reform: A Review of World Bank Assistance**, The World Bank, Washington, D.C. p. 72.
- Öztürk, N., Barışık, S. ve Darıcı, H. K., 2010. "Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, **6**, ss. 97–98.
- Reuters, 2015. "Fitch Affirms Russia at 'BBB-'; Outlook Negative", Markets, Bonds, http://www.reuters.com/article/2015/07/03/idUSFit92754120150703
- Şahbaz, N. ve İnkaya, A. 2014 "Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makro Ekonomik Etkileri", *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, **1**, s. 70.
- World Bank, 2015. Data, Indicators, http://data.worldbank.org/indicator/FB.AST.NPER.ZS
- Букчин, А.,2015. RIA Novosti, http://ria.ru/world/20150129/1044895417.html
- Дружинин, А., 2015. "Дедолларизация на троих, Путин", Назарбаев и Лукашенко стремятся к валютному союзу, Lєnta, http://lenta.ru/articles/2015/03/20/astana/
- Назарбаев, Н. 2009. "Ключи от кризиса", Российская газета, http://www.rg.ru/2009/02/02/autoritetno.html
- Севостьянова, И., 2014. "Эксперты спорят о введении единой валюты в рамках ЕАЭС", Vlast, http://vlast.kz/jekonomika/jeksperty_sporjat_o_vvedenii_edinoj_valjuty_v_ramkah_eajes-8505.html
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2014. Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni, s. 9.